

تفکر

TAFAKKUR
MONTHLY

د انسانیت او بشریت ستر لارښود حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا))

(رواه البخاری)

ژباړه: یقیناً په تاسو کې هغه څوک غوره دی چې د ډېرو ښو
اخلاقو خاوند وي.

ناشر فعالیت های علمی- تحقیقی، ادبی و فرهنگی اقوام برادر به زبان های
اوزبکی، ترکمنی، بلوچی، نورستانی، پشه یی، شغنانی و گوری.

دربیمه دوره، شپاړسم کال، (۵-۶مه) گڼه، پرله پسې (۱۴۲-۱۴۳مه) گڼه، ۱۴۰۳ ل. کال زمري- وږی (اسد- سنبله)، ۱۴۴۶ هـ. ق. کال محرم الحرام- ربیع الاول، ۲۰۲۴م. کال جولای- سپتمبر

ابو علی ابن سینا نینگ حیاتی و ایجادي فعالیتي (۹۸۰-۱۰۳۷) (۲)

اوزبکی

نامزد معاون محقق مظهرالدین لیبب

ایجادي فعالیتي

ابو علی ابن سینا سېر محصل، ایجادي بای، علمی
مېراثی بیلن جهان علم-فن و مدنیتی ترقیاتی گه بې-
قیاس حصه قوښکن عالم ډیر. او اؤز علمی-ایجادي
فعالیتی دوامیده نه فقط مرکزی آسیا، بلکه یقین و اؤز
ه تشرق مملکت لریده هم یوقاری موقع گه اېریشدی.
حتی غرب علم-فنی و مدنیتی ترقیاتی گه هم کتته
تأثیر کورستدی. علامه اؤز دوریده «عالم لړ پېشواسی»
و «طیب لړ پادشاسی» کبی بیر انچه عنوانلرگه سزاوار
بؤلگن ډیر. علامه نینگ علمی ایجادي چوقور فلسفی
مضمونی افاده لاوچی رباعی لړ شرق ادبیاتیده قصه لړ
ژنری نینگ رواجلنیشی گه اولوش قوښکن ډیر.

ابو علی ابن سینا نینگ تریشقاقلیگی و متانتلی
بؤلگنی حقیده اؤزی بوندی یازهدی: «منطق، طبیعت و
ریاضیات علم لړینی پخته اؤرگنېب آلدیم. کېیین
الهیاتنی اؤرگنیش گه اؤتیب، "مېتافیزیکه" اثرینی
اؤقیب چیقیدیم (قیرق مرته). لېکن بری بیر هېچ

نرسه گه توشینمه ډیم. شونډن سؤنگ بو توشینرسیز
اثر اېکن دېکن خلاصه گه کېلیب، اونی تشلب قویدیم.
بیر کونی موقاوه سازلر بازاریدن اؤتیا تیب، بیر
سوداگر نینگ اؤز کتابلرینی مخته باتگنینی اېشیتیب
قالدیم. دؤکان گه یقین باردیم سوداگر مېن گه
کتابلردن بیرینی کورستدی. بو ابو نصر فارابی-
"مېتافیزیکه سی نینگ اساسی قاعده لری" دېب
ناملنگن اثری اېدی. مېن جهل اره لاش بو توشونرسیز
علم دن هېچ قندهی فایده یؤق لیگینی ایتیب،
کتابینی رد اېتدیم. ساتوچی اېسه قویرده-قویمی
کتابنی ارزان بهاگه ساتیب آلیشگه اونډیردی. کتاب
ساتوچی مېنگه: «بو کتابنی آل نرخی ارزان، اوچ
درهم ساته من، اېگه سی پول گه محتاج»، دېدی.
اخیری کتابنی بار-یوغي اوچ درهم گه ناعلاج ساتیب
آلدیم. قره سم او ابو نصر فارابی نینگ «مېتافیزیکه»
کتابی حقیده یازگن شرحی اېکن. اوی گه قهیتب درراو
اونی اؤقیش گه کیریشیدیم. اثر یاد بؤلېب قالگنی

سبیلی تېزده بو کتاب نینگ مقصدینی توشینیب
آلدیم. بو ایشدن اؤز یمده یؤق خورسند اېدیم».
حضرت ابن سینا نینگ علمی ایجادي اون سککیز
باشیدن باشلنگن. دستلب بو ایشنی اؤزگه یقین
بؤلگن کیشی لرنینگ التماسی بیلن بجرگن. یاش
بؤلگنی گه قرمهی، نوح ابن منصور گه اتب
«هدیه الرئیس» («رئیس ابن سینا هدیه سی») اثری،
«اوجوزا فی الطب» («طبابت حقیده داستان»), شعری
اثری همده اؤز قوښنی سی و دوستی ابو حسین
عروضی نینگ التماسی گه بنا کؤپ فنلرنی اؤز اېچی گه
آلگن «حکمت العروسی» («عروضی حکمتی») اثرینی
تصنیف اېتگن.

ابن سینا بخاراده ۲۰ جلدی قاموسی اثری «الحاصل
والمحصل» («یکون و نتیجه»), ایکی جلدی «کتاب-
البرر ولاسم» («بخشی لیک و یمانلیک کتابی»)
اثرینی و اؤزی نینگ طبابت گه تېگیشلی بیرینچی
رساله سی «طبابت لغت» ینی یازگن. بو رساله دن کؤپ

طیب لړ نسخه آلیب، کېنگ فایده لنگن ډیر. ابن
سینا نینگ طبابت ساحه سیده قیلگن ایشلری اونینگ
آتینی عصرلر دوامیده شو فن بیلن چمبرچس باغلب
کېلماقده. بېلیمدان نینگ طبابت ترقیاتیده گی بویوک
خدمتی شونده که او اؤزگچه اؤتگن تورلی خلق
نماینده لری تامانیدن طب علمی ساحه سیده تۉپلنگن
معلوماتلرنی سره لب، معین بیر ترتیب گه سالگن و
اولرنی اؤز تجربه سی بیلن باییتگن حالده معلوم نظری
و قانون-قاعده لړ اساسیده عمولشتیرگن. اونینگ
«طب قانونلری» اثری نینگ جهان طب علمی تاریخی و
ترقیاتیده توتگن اؤرنی بېقیاس ډیر. او طب نظریه-
سینی، خصوصاً "انatomy" انسان تنه سی
توزلیشینی مکمل بیلگن ډیر.

علامه ابن سینا طبابت تاریخیده بیرینچی بؤلېب
وبا بیلن طاعون نی فرقله گن. ابو علی ابن سینا
انسانیت تاریخیده کؤز جراح لیگی ...

هېواده نه نامي څېن، شاعر، ژورناليست او نیکه نیکانه ادبه نه بابا ارواښاد محمد نواز حقیقت سانبڼ

گوري

(۳)

څېړندوی شریف الله سانبڼ

ارواښاد محمد نواز حقیقت سانبڼنه (نیکه نیکانه ادبه نه بابانه) چاپ بیس آثار

- نیکه نیکانه شعري مجموعه نام

۱- سپینه کوتره، ۲- دلمر ترانې، ۳- دریا لاره، ۴- د هیلو غوتی، ۵- ختین کورونه، ۶- دپوهی زیورات، ۷- قلم (گوري)، ۸- د ادب خزانه، ۹- بوراگان، ۱۰- شملي او لوپتي، ۱۱- جنتي سوم (گوري)، ۱۲- زموږ ښایسته ژوبڼ

- نیکه نیکانه میشتي هیچان نام

۱۳- زمري او موږک، ۱۴- جنگي اس، ۱۵- کو، کو، کو، وق، وق، وق (گوري)، ۱۶- ښکاري او کب، ۱۷- ماهی و شکارچی (ترجمه)

- دلپړه او فرهنگياناڼکي شعري مجموعه نام

۱۸- د مورچل ترانې، ۱۹- پيالې، ۲۰- کږې لارې، ۲۱- ورکه سپوږمۍ، ۲۲- سون او روپ (گوري)، ۲۳- پل (گوري)، ۲۴- ښکلی نورستان

- وارې مختلف آثار

۲۵- گوارې ژبه څنگه وليکو؟، ۲۶- زموږ سرحدونه زموږ وياړونه، ۲۷- د شهيد همت يادونه، ۲۸- د خپلواکۍ خواږه يادونه، ۲۹- گوار کوهستاني افغانان، ۳۰- د گوارو رسمونه او دودنه، ۳۱- د استاد گوار يادونه، ۳۲- قلم سالار.

ارواښاد محمد نواز حقیقت سانبڼنه (نیکه نیکانه ادب بابانه) ناچاپ آثار

۱- گوري- پښتو قاموس

۲- دردونه او ټکورونه (شعري مجموعه)

۳- نورستان د تاريخ په رڼا کې

۴- گوري ژبه داسی لیکو؟

۵- د الفبا ترانې (نیکه نیکانکې نظم نام)

۶- امريکايان په افغانستان کې

۷- په کونړ ولايت کې د نارۍ ولسوالۍ قومونه او ولسونه

۸- گجر افغانان

۹- يو عسکر لس شاهان (خاطرات)

۱۰- نارې مار

۱۱- ساوجي ژبه او ساوجيان

۱۲- ښځه رڼا ده

۱۳- مقدس سفر (حجه نه سفرڅېټ)

۱۴- دموږ لوړ مقام

۱۵- نشه د ژوند سره دښمني

۱۶- گوري- پښتو متلونه

۱۷- دا کلی چا وسوخواه؟

۱۸- زما د چم ترانې (شعري مجموعه)

۱۹- زما قلمي ياران (شاعرانه پياناوه)

۲۰- کوهستاني بلبلان (گور شاعرانه پياناوه)

۲۱- شورويان په افغانستان کې

۲۲- ټولټاکنې (ايځينه کې سوډه نه تلاوه)

۲۳- کوچنيان په کتابونو کې (نیکه نیکانکې شخې)

۲۴- په زړه پورې خاطره

۲۵- پښتو، پشه يي، گوري او انگریزي قاموس (زې

یک کوریايي زبپرزیتانه بکه نه څېټان دي تینه، تینې کې گوري میلۍ لوټوښي تیني او چاپانکې سرهزي تینه)

۲۶- الله پاک يو دی (نیکه نیکانکې اسلامي معلومات)

۲۷- لوی آسماني کتاب قرآن شریف (نیکه نیکانکې اسلامي معلومات)

۲۸- اودس څنگه گېږي؟ (نیکه نیکانکې اسلامي معلومات)

۲۹- لمونځ څنگه کېږي؟ (نیکه نیکانکې اسلامي معلومات)

۳۱- زموږ کور افغانستان دی (نیکه نیکانکې شخې معلومات)

۳۱- حیوانات وپېژنئ؟ (نیکه نیکانکې شخې معلومات)

۳۲- الوتونکي وپېژنئ؟ (نیکه نیکانکې شخې معلومات)

۳۳- خوراکي شيان وپېژنئ؟ (نیکه نیکانکې شخې معلومات)

۳۴- زمونږ ملي مشران (نیکه نیکانکې شخې معلومات)

۳۵- گوريان او گوري ژبه

۳۶- نورستان (ترجمه او مقدمه)

۳۷- میوندي لنډۍ (حماسي لنډۍ نامه نې مجموعه)

ارواښاد حقیقت سانبڼې گوري، نورستاني، گوجري او پالوري (ساوي) زيب نامه رتۍ تحقيق کېږي تۆس زې اتېنه ارتباطې لو ارزش وده ثم نامه بي کېږي تۆس.

ارواښاد حقیقت سانبڼ یک سياسي، اجتماعي، ادبي او فرهنگي وټله شخصیت بؤوه زې تانؤ ولس نامه کې، فرهنگيانه کې او علم او ادبه نه علاقه وده نامه کې پل او وټله موقف لريمان بؤوه. ارواښاد تانؤ ولس نامه منزي، دلپړه نامه منزي، ادبيانه منزي، څېټن نامه منزي، شاعرانه منزي، فرهنگيانه منزي، لوټ نامه منزي او پؤلپړه نامه منزي لو زيات محبت لريمان بؤوه او تانؤ وټله انساني ارمان او نیک اخلاق نامه نه وجه يې تانؤ خلک نه، څېټن نامه نه، شاعرانه، فرهنگيانه او هېوادوال نامه نه هړه نامه کې تانؤ آنکې ټان لريمان بؤوه او نؤري بي ارواښاده نه کاي نام او خاطرات خلک نه هړه نامه کې ټان لريمان.

ارواښاد حقیقت سانبڼې ۱۳۸۷ سوږي فېلپيه کې ولسي جرگانه انتخاباته کې تانؤ ولس نامه نه کوڅنه يې، تانؤ خلکانکې او هېوادوال نامانکې صادقانه خدمت نه مقصدې اشتراک کېږؤس، خو کڅبختې شيله زې تسې خدمت نه اميد لريمان بؤوه يې، زؤرواکانه او لوگپاليتنه نامه نه خکاره استتياواوه وجه يې ټي ولسي جرگانکې فنت نه لېوؤس.

ارواښاد کابله کې (شرقي ولايت نامه نه اجتماعي سراسري شورا نه) او (کوټونه قوم نامه نه ولس نامه نه

يکيوواوني شورا نه) فنتلېږني ني غړی او کوټونه قوم نامه نه او ولس نامه نه يکيوواوني شوراني منشي ني صفتي زبنتېليکه نه پتؤمشېلوکي لحظا ميز تانؤ خلک نه خدمت نه هدفې ټم کېږؤس.

ارواښاد حقیقت سانبڼې هېواده نه تعليم او تربيه، ادب او فرهنگ نه ډگره کې علم او پرزانه ډيوه او خراغ نامه نه زليکه نه ارمان نام لريمان بؤوه او اتې فنت نه ډل مبارز، پاليتې او تربيه کېږتې شخصيت بؤوه زې همېشه اتې فنت نه فنتخوټيه نامه منزي ککړه ډاکه گېټ او همکاري ني نېړئ تسؤ تقدير او وؤبولئ تؤس. ارواښاد فطرتاً علم او پرزانه دشمنانه پېنه، ظالمانه پېنه او لوگپاليتنه نامه پېنه لو آجیکاني او نفرت لريمان بؤوه او علم او پرزانه لريته او بيزانيته نامه منزي او مظلوم انسانانه منزي همېشه محبت، شفقت او مهرباني لريمان بؤوه.

ارواښاد حقیقت سانبڼې ادبي او فرهنگي خدمت او ټم نامه نه فنته کې دؤ افتخاري ديپلؤم نام او پښي پېنه زيات تقدير نامه نام او ايشي پېنه زيات دولتي مډال نام او نشان نام جمهوري رياسته نه وټله مقام، اطلاعات او فرهنگ نه وزارت نه مقام، دفاعه وزارت نه مقاماته پېنه او وارې دولتي او نادولتي اداره نامه نه بکه پېنه گوئ او استانکې آني تؤس. ۱۳۹۰ سوږي فېلپيه کې اطلاعات او فرهنگ نه وزارت نه مقام نه بکه پېنه پښتو ادبيات نه ډېوه کې اول درجه ادبي جايزانه گېټيټه او اياتي وزارت نه مقام نه بکه پېنه اول درجه تقدير نامه بي ۱۳۹۰ / ۱۲ / ۲۷ تاريخې، یک گندالي ټؤپلنا کې اطلاعات او فرهنگ نه وزارت نه محترم وزير سيد مخدوم رهينه بکه پېنه ټيان او تقدير بي تيني.

ارواښاد محمد نواز حقیقت سانبڼ یک اجتماعي ادبي فرهنگي شخصيت نه حيثي خلک نه هړه نامه کې ټان لريمان زې تانؤ ادبي او فرهنگي ټم نامه نه اساسې دؤ سوڼه مډال نام جمهوري رياسته نه ... ۳ موخ

به نام خداوند لوح و قلم

د سرمقالې پر ځای

شغنانی

پېښمونی فایدا نه کښت (قصا)

درزمون ځای قدیم یی ملکند پاتېنا فذج. ید پاتېنا رعیت تی هر قسم ظلم ات ظالمی روا وینت. اکدی تی دی پاتېنا اند دی دربار اندیې بشاند طوطی فڅ. طوطی همېشاً وینت ادې ید پاتېنا اچت خو مردم تی رحم نه کښت.

یک روژ اس روژېن پاتېنا خوحولی ارد چکرذید، یادتر طوطی خېز، چا ست، ید طوطی هر مېت رانگ تی نست، نه گاپ ذید ات نه حرکت کښت. خنیفت نیسڅ. پاتېنادم طوطی پېښخت: ای طوطی ترد څه دې؟ تونرچیزارد گاپ نه داډی؟ تت هر مېت دس نه فڅ. طوطی لوڅد: پاتېنا صاحب! ورته به یک شرط گاپ داډم ادې وزهرچیز څه لوم، تومو به دل کن. پاتېنا دم خو طوطی لب ژبوچ، دم گاپ قبول کښت.

دم ارد لوڅد: چیزگاپ ات سخن تند، لوڅ ورتو گاپ تی کتم. طوطی لوڅد: اول مواس قفس اند آزاد کی، وزم ارمی قفس لپ قین ات مات سخ. سام الاڅ نارم. پاتېنا دم طوطی ارد لوڅد: بشاند وز اس قفس ارد تو آزاد کتم، ساوهر څوند تودل څه فېد نار، خب خوگرم اس نېرداو پیخ خو دډ ید.

پاتېنا دم طوطی اس قفس اند کښت پېت خو، یاتېزد. خب نارډ، دډیادد. طوطی یادد، دېد تر پاتېنا قصر، یادتر پاتېنا پرا، سلوم ورد ذید، بعداس سلوم لوڅد: پاتېنا صاحب! وزم ترد مون دۇنچ فۇرچ. باغوون ارد لوڅ می دۇنچ یی بشاند جاینډ نېد. یدته روۍ دېد، غلا ته سوډ، به ثمرته فراپت، بعد تو دم مون زېز خودډ خار. دم مون ات دی خود ۲۰ بیست سال ته جوون ساوی، اما پېښ اس تودم ثمر باید یی چایگه ماخېرت. پاتېنا دی گاپ باورنه کښت، اما سر اس دی مس رمېد باغوون قیوېن. پاتېنا باغوون ارد لوڅد: دم مون دۇنچ ته یی بشاند جاینډ نېدی، اس دم ته لپت مراقبت کنی.

باغوون دی دۇنچ دم قصرخولی اند نېد. څوند سال نرچېست ات ید دۇنچ روۍ داډج ات ثمری داډج. باغوون یی پېخچن مون اس دم مون درخت تی زېزډ خو، بیست پاتېنا ارد. پوند ارد اته دی پاتېنا وزېرډېد پی باغوون اند، پېښخت وی:

باغوون چیزستراب ات؟ باغوون هرچیز ید طوطی څوند سال پېښی څه لوډ، فڅ دی وزېرارد قصاً کښت. وزېروژنېت ادې دم مون درون کدوم طلسم یست.

اښبار وزېر دی باغوون ارد لوڅد: ا باغوون تویی کارکی. باغوون پېښخت: وزېر صاحب چیزکارکتم؟ وزېرلوڅد: پاتېنا اردم خاط یادجت، اما سترابم فد، وم خاطم رنؤ ښت. دم مون مردد اک ات تو ساووم خاط اس موجد فآز.

باغوون مس وزېر به دل کښت، سوډ پس خاط تروزیر چید. تا باغوون یادد، وزېر دم مون زهر آلود کښت. باغوون یادد، وزېر دم خاط اس وی پرچېفدات دم زهر آلود مون دا کښت ورد، خودد بدېن تر پاتېنا خېز.

خاب! باغوون یادد دېد تر پاتېنا قصر، سوډ تروی خېز، دم مون اېرت تر پاتېنا خو، لوڅد: پاتېنا صاحب! یداکوم مون درخت مون ادې، پینځ سال پېښی طوطی وم دۇنچ ترد

ابو علی ابن سینانینگ حیاتی و..

عملیاتینی بیرینچی لړیدن بولیب عمل گه آشیرگندیر. شونډی که یوقوملی کسللیک لربیلن آغریگن بېمارلرنی باشقه لردن اجره تیش ضرورلیگینی تأکیدله گن. چیقن بېلکه سویگینی جایگه سالیس اصولی حاضرگی کونگچه ابن سینا آتی بیلن یورتیلهدی.

سینگن سویکنی گپسلش (گچ کاری) یولی بیلن دوالش اصولی ایلک بار ابن سینا تامانیدن قؤلنیلگن دیر. کسللرنی دوالش گه عالم اوچ نرسه گه: پرهیز، دارولر بیلن دوالش و تورلی طبی تدبیرلرنی قؤلش (قان آلیش و حجامت) باشقه لرگه اهمیت بېریش کېره- کلیگینی تأکیدله گندیر.

جهان عالم لری تامانیدن ابو علی ابن سینا اثرلری، اونینگ فعالیتی بویچه حاضرگچه منتظم علمی-تدقیقات ایشلری آلهه آلیب باریلماقده. دنیا بولیب دېرلی برچه تیللرده ابن سینا حقیده اثرلر بیتیلگن دیر.

اثرلری

افسوس که ابن سینانینگ کؤپگینه قؤلایزمه لری یوقالیب کېتگن یا که اوشه دورنېنگ کم-سوادلی مترجم لری تمامانیدن ناتوغری ترجمه قیلینگن. بو نرسه اونینگ فلسفی فکرلری حقیده گی توشونچهنی اوزگرتیریب یوبارگن. بیراق اونینگ ایریم قؤلایزمه اثرلری سقله نیب قالگن دیر:

۱. القانون فی الطب: ابن سینا ۱۴

یاشیده طبابت علمی بیلن قیزیقیب قالدی و بو ساحده انچه کتابلرنی اوقیب چیقدی. بو حکیم نینگ شاه اثری «القانون فی الطب» کتابی سنه له دی، اثرینی همدان شهریده یشه یاتگن پیت-

ریاضی، طبیعی و الهیات دیر.

۴. المبدأ و المعاد: ابن سینانینگ بو کتابی اوچته مقاله سی واجب الوجود و اونینگ صفت لری، بارلیق، فیض نینگ بیرینچی دن آخرگی و (اېنگ قویی) بارلیقگچه بؤلگننی ترتیب و نهایت، سعادت، روح نینگ اؤلمسلیگی حقیده سؤز یورته دی. اونینگ آخرته گی بختی و قشاقلیگی، موضوعلری اېسه کپینگی ایککی (الطبیعه و طبیعیات) علم نینگ مېوه سی دیر.

۵. رسالة حی بن یقظان: بو اثر ابن سینانینگ عرفانی رساله سی بولیب، اونینگ شاگردی جوزجانی گه نسبت بېریلگن دیر.

۶. المباحثات: بو کتاب هم ابن سینا و اونینگ بعضی شاگردلری اینقسه (جوزجانی و ابو منصور بن زبله) اؤرته- سیده گی یازمه صحبت لرنی نتیجه سی بولیب، او هم تعلیمات کبی تورلی موضوعلرنی قمرب آله دی.

۷. دانش نامه علایی: ابن سینا دانش- نامه اثرینی علاو الدوله التماسی گه کؤره یازگن. بو کتاب اسلام فلسفه سی وجودگه کېلگنیدن کپین یازیلگن بیرینچی فلسفی کتاب بولسه کېره ک. بو دانش- نامه کتاب تۆرته بؤلیم نی اؤز ایچینگه آله- دی: منطق، طبیعیات، ریاضیات و الهیات.

۸. الرسالة الاضحویة فی امرالمعاد: ابن سنا بو اثرنی الشیخ الامین لقبلی ابوبکر ابن محمد ناملی کیشی گه یازگن دیر. اونده قیامت نینگ حقیقتی، باطل فکرلرنی بېکار قیلش، انسان حقیقتی (یعنی نفس) و اونینگ امان قالیشی،

موسیقی، پېرنینگ توزیلیشی، جیولوژی جریانلری، مېتافیزیکه گه دایر قسم لری هم لاتین تیلده باسیلیب چیقن.

متفکر عالم جوده بای علملی حیات یؤلینی باسیب اؤتدی. او یوکسک لیککه کؤتریلدی، قویی گه هم توشدی وطنیدن قاچیب چیقوب کېتگن ابن سینا گه اؤز آنه یورتی گه قیتیب کېلیش نصیب اېتمه- دی، عاقبتده ۱۰۳۷ ییلی ۵۷ یاشیده بېگانه یورته وفات اېتدی. بوبوک عالم، علم نماینده سی همدان شهریده دفن اېتیلدی، ۸ آی دن سؤنگ اېسه اونینگ جسدی اصفهان گه کؤچیریب آلیب کېلینیب، شو یېرده دفن اېتیلدی. شېبه سیز، ابن سینانینگ مېراسی نه- فقط بوگونگی اولادلر اوچون، بلکه کپینگی اولادلر اوچون هم بی بها تحفه- دیر.

بیلیمدانینگ اؤگیت لړیدن

- بیلیمدانلیک حیات سؤقماقلریدن اولوغ سعادتنی حاضرلې، انعام اېتووچی قورال دیر! - علم نرسه لرنینگ انسان عقلی یاردمیده اؤرگنیلشیدیر!

- مال-دنیانگ سېنی الدمه سین! چونکه اسره گن مال-دنیانگ باشقه لرنیکی بوله دی. اونی یخشی لیککه صرف اېته آلسنگ سېنکی بوله آله دی!

- کیشی اوچون اېنگ فایده لی، یوره کنی یاریتووچی نرسه قناعت دیر. اېنگ ضررلی و نفرت کېلتیرووچی نرسه اېسه حرص و غضب دیر!

- یاردم بېریش نینگ گؤزه للیگی کیشی- لرنینگ اوندن تسلیی تاپیشیده کؤرینه دی! - بیر کیشی سېن بیلن مناسبتده خطا قیلېب، سؤنگ عذرینی بیان اېتسه، اونینگ

داكچۇد ات ومم وز حولى باغند خە نېدد. پاتېنا اندوى بيبادى، طۇطى ورد چيزلۇد، دذ دم مۇن اس باغوون پرجيقد. بېست خو بېغف، چى خيد سۇدات وزيروم مۇن خيدادو وى نه لاكڭيت. پاتېنا پېنيخت: چيز ارد مم مۇن ماخام؛ وزيرلۇقد: پاتېنا صاحب! اول بىى بندى آدم طالاب، دم مۇن نيم كن، دم نيم داك ورد، يو خيرت، اكه چيزى گاپ نه ست، دذ دم نيم گه خار تو. دى پاتېنا ارد وزير گاپ خش يادد، رمبد بىى بندى آدم فېن، پاتېنا دم مۇن نيم داكڭيت دى بندى اردخو، لۇقد درد: دم مۇن خە. يد بندى آدم دم يززد خو خيرت، چند دقيقه نرجيست اته يد بندى دېد زماذ ارد. يېدندات دى جۇن نېنتيزد. پاتېنادى حالت دى وينت، قهرسۇد، فكرڭيت ادې، يدوى طۇطى قصدا وى چى زيد فڭ. پاتېنا رمبد پس دم طوطى، دم فېن تر پاتېناخيز. پاتېنا دم طوطى پېنيخت: طوطى وزم تردچيزيدى چۇرچ؟ دى دۇند خدمت ات زحمتم خە جۇد، مو خدمت مزد اك ييدا؟ طوطى فامت ادې چيزگاپ سذج. طوطى پېنيخت ادې پاتېنا صاحب! وزم چيز بدى ترد چۇرچ؟ مُرد لۇف، اما پاتېنا اندوى قهرلپ سيفيذن فذج، دم طوطى ارد اچث وخت نه ديد. بعد اكمندث وم طوطى ناى ژقت، خووم جۇن نېنتويج. وزيرجاست، ادې خوپلۇن اند كۇمياپ سۇد، لپ خش سذج. يدوزيرعرد اس دى پاتېنا خېزپ دى قرب دار سۇدات وى اعتبار زياتدى سۇد. باغوون لپ خفه سۇد، خوكال ديد خويى بير، دذتيزد ترخوجيد. باغوون اكدى خۇند سالند اند خە نرجيذج خو پڻ ارد فكت نقل كڭيت. باغوون پڻ ورخطا سۇد، خوجارارد لۇقد: اي چاريديكار ماش ارممس خطر ات يد ماش اس يۇدند تريى جاي خوېنسآم. باغوون خورپ دلپرى ذيدات وم ارد لۇقد: اېڻ پرواماكن، وزته دى كارجۇرم. يد باغوون پڻ پېنيخت: توچيركنى؟ كاراس كارتير. باغوون ذومۇن اس خوجبك ارد زۇبند، ييوداكڭيت خورپ ارد ات ييوخث خيرت، امايد باغوون پڻ دم مۇن نه خيرت. باغوون لۇقد: اېڻ خاردم مۇن، دم اند ضررنست، يدته فايده كڭيت. باغوون پڻ لۇقد: دم فايده اك يد، دم خام موگه مس زينتا؟ اكه ژيوچت وز مرم، مم مۇن خارم. باغوون لۇقد: خذاي ماكڭيت، تومرى، اتا توخه دم مۇن. باغوون پڻ دذ دم مۇن خيرت ات خو چارارد لۇقد: اكه يم مۇن ماش زيدى، زينت، ييدى اس وى يدى پاتېنا ماش زينت.

يېدند باغوون ات وى پڻ دېف ذومۇن خېن ات خۇند دقيقه نرجيست ات فرئاك جوان سېن. بېست، بېست، بېست سالېن اس خو اصل عمر جووون دى سخ. باغوون خشى ات خوشحالى تى ترپاتېنا قصرأج درو ژبنيست دېد، ترقصرفرأيت، دېد دتردم قصر، راستاوت سۇد ترپاتېنا پرا خو، سلوم ورد ديد. پاتېنا دى باغوون نه فامت. پېنيخت: آجووڻ چيزكارتند، لۇف خوكار. باغوون لۇقد: پاتېنا صاحب! وزم تو باغوون. اكوم مۇنم ترد قۇد، ذوگه يم خوقتيززأيت، يادم ترخوجيد وزات مورنام وبف خۇد. تاياام وبف خود، هم وزات هم مورن بېست، بېست سالآم جووون ست.

پاتېنا صاحب! تمه طوطى راست لۇد، امانمېت وم گاپ باورنه جۇد. پاتېنا دى باغوون پېنيخت: ا باغوون تت مۇن مرد خە فۇد، پۇند ارد بى چاى پى تندى نه ذادا؟ وم مۇنى اس تونه پرجۇ فدا؟ باغوون جواب ديد: پاتېنا صاحب! وختا وزم مۇن زأيتت خو، ترتمه خېزم يت، پۇند تى تمه وزيرصاحب ذادېي مىدى. يووم مۇنى اس موپرچۇقات مويى رماد ترخوجيد پس خاط. پاتېنا فامت ادې، هركارى خى خە چۇرچ، وزيرى چۇرچ. وزيربايد جزا ذاذج سۇد، تاهم ورد ات هم دذد وى جناو ادېڻ ارد پند سۇد.

پاتېنا اس خوكاريىنى طوطى زيداولپث پېنيھون سۇد، اما يد پېنيھونى دگه فايده نهكڭيت. پاتېنا بايد اول خب معلومات خرد چۇر جت، ادې دم مۇنى اس باغوون چاى پرجۇقد، دىمى جيز ارد پرجۇقد، چيزاردى باغوون به بۇنه ترخو چيد بأيتت ات دكه معلوما تېن، اما پاتېنا بې معلومات زېنيثاوات خو بشانذ طوطى يدى ورد به درذ ياخۇد، همبئبه بى وم اس ذست ذاد. پاتېنا بايد كارى چۇرچت ادې پېنيھون مأسذجت ات كارچۇرچت ادى دكه يڻ ارد پندات عبرت فذجت.

قسمى يدى شاعردى زف تى خە لۇفج: كچاكارى كند عاقل كه بارآرد پشيمانى.

در آخر پاتېنا وى وزيرى جزا ذاذج، اما خوبشأند ات وفادار طوطى بىى فك وخت اس ذست ذاد. (سرمحقق خيرمحمد حيدرى)

لريده يازيب توگندى. اوشبو كتاب بېش بۇليمدن عبارت دير.

بيرينچى بۇليم: طبابت علمى- اۆتكير و مزمن كسल्लीك لرنينىڭ تعريفى، اولرنينىڭ تشخيصى، دوالنيشى و جراح- ليك.

ايككىنچى بۇليم: طبيعى گياهلى دارولر حقيده حكايله لر.

اوچينچى و تورتينچى بۇليم لر: انسان تنه سيدة گى كسल्लीك لر، اعضالرده گى سينيش لرنى دوالش بۇييجه توصيله لر.

بېشينچى بۇليم: ابن سينا طرفيدن مستقل تيارلنگن مركب تركيبلى دارولر خصوصيتى نينىڭ تعريفى همده اروپا و آسياه دگى قديمگى طبيب لرنينىڭ يازوولريدن منبع صفتيده فايده لنيلىگن- ليگى.

۲. الشفاء: عالم نينىڭ تصوف گه عايد اېنگ بيريك و مهم اثرى «الشفاء» كتابى- دير. او ۴ بۇليمدن عبارت(منطق، رياضى، طبيعى و الهى). بيرينچى قسمت منطق (۹ بۇليم گه بۆلىنگن دير):

المدح- منطققه كيريش؛

المقولات- تورلرى؛

العبارت- تفسير؛

القياس- مقايسه؛

البرهان- اثبات، دليل؛

الجدل- تارتيشوو، دياليكتيكه؛

السفسطه- هرزه

الخطابه- لفاظى

الشعر- شعر صنعتى

۳. النجاة: حكيم ابن سينانينىڭ بو النجاة كتابى اصليده الشفاء كتابى نينىڭ قيسقرتيرمه سى كه او زمانده قيسقرتيرمه يازيش (تلخيص نويسى) رواجى بۇلگنى سبب اوشبو اثرنى يازگن. بو كتاب هم تورث بۇليمدن عبارت دير: منطق،

تيريليش و آخرت حقيده سؤز يوريتگن- دير. بو رساله ده ابن سينا جسمانى تيريليشنى امكان سيز دېب حسابلب، جسمانى تيريليش گه، اشاره قيلووچى قرآن كريم آيت لرى نينىڭ كۆرنيشيني تفسير قيلگن.

۹. التعليقات: بو كتاب آتى دن بيللى كه، ابن سينانينىڭ اۆز يدن آلدينگى فلسفى اثرلرى ياكه اۆز اثرلريگه بېريلگن شرحلرى، بعضاً اېسه اۆز يگه بېريلگن سواللرگه جواب لر هم اۆز بن آلگن. اوشبو كتابده منطقى، طبيعى، الهى (طبيعى دن سؤنگى) و احتمال رياضيات موضوعلرى حقيده سؤز باره دى و اونده باشقه تورلى موضوعلر هم موجود دير.

۱۰. الاشارات و التنبيهات: ابن سينا عمرى نينىڭ آخريده يازيلگن بو كتاب اونينىڭ فلسفه ساحه سيدة گى اېنگ اېتوگ و ئمره لى كتاب بۇليب، اونينىڭ سؤنگى قره شلرينى اۆز ييچيگه آله دى. بو كتاب هم تئۇرت بۇليمدن عبارت دير: منطق، طبيعيات، الهيات و عرفان، كه رياضى اؤرنيده جايلاشتيريلگن دير. بو بيلميدانينىڭ: عيون الحكمة، الانصاف، رسالة فى القسام العلوم العقلية، رساله الحدود، منطق المشرقين كىى باشقه اثرلريدن آت توتيش ممكن.

بويوك علامه ابن سينانينىڭ اثرلرى شرق و غرب مملكت لريده ۱۲ اثردن باشلب لاتين تىلى گه ترجمه قيلينگن. بيرگينه «طب قانونلرى» اثرى لاتينچه دن قيرق مرته تۇليق حالده نشر- اېتيلگن. شرق و غريده ابن سينانينىڭ «طب قانونلرى» اثر يدن ۷۰۰ يىل اؤرته سيدة طبابت ساحه سيدة اساسى قۇللنمه صفتيده فايده لنگن لر. «كتاب- الشفاء» نينىڭ كۆپ بۇليم لرى، منطق،

عذربنى كېچيكتيرمه ى قبول اېت!

- اگر هواده چنگ و توتون بۇلمه گنيده اېدى، آدم لر مېنگ يىل هم يشه گن بۇلردى! - حيا انسان نينىڭ ادبى گؤزه للىگى و لطافتى دير. حياسيز يوز جان سيز جسدگه اۇخشه يدى!

- اۆز وقتيده، معيارى بيلن بدن تربيه قيلگن آدم گه درد يقين لشه آلمه يدى!

- بدن تربيه بيلن مشغول بۇلينسه، هېچ قنده ى دارو- درمان گه كېره ك قالمه يدى، اونينىڭ اوچون معين بير ترتيب گه رعايه قيلماق لازم!

- روح- جسم گه باغليق بۇلمگن حالده مستقل فكر اېتردى!

- تيريك ليك جسم نينىڭ ادراك و حركت گه اېگه بۇلماغى دېمك دير!

- حكيم نينىڭ اوچ قۇرالى بار: سؤز، گياه و تيغ!

- يالغيزليك حلاكت گه آليب باره دى، زېرا انسان اۆز يگه كېره كلى نرسه لرنى فقط جمعيت ياردميده قۇلگه كيريتشى ممكن!

- چله بيلمى اېگه سى بۇليشىدن كۆره، بيلمى سيزليك افضل راق دير!

منابع

۱- باباياف، انور. ابو على ابن سينا (۱۰۳۷- ۹۸۰)، اما بخارايى خلق ارا تدقيقات مركزى، بخارا- اوزبېكستان، ۲۰۲۳.

۲- تۇخته سين يف، ميرعظم. ابو على ابن سينا شرق طبابتى علمى نينىڭ آته سى، ينگى اۆزبېكستان طلبه لرى اخبارات نامه سى، نمنگان: نمنگان بيلمى يورتى، ۲۰۲۳.

۳- مھدوى، يحيى. فھرست نسخھھای مصنفات ابن سینا. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۳۳.

۴- Abu Ali ibn Sino. دسترسى به سايت ۱۰/۱۰/۱۴۰۳ ه.ش. ساعت ۱۱:۵۵ دقيقه، اسايث: <https://www.tarix.uz>

هېوادونه نامي څېتن، شاعر، ...

ټوله مقامه پښه گوۍ تۆس.

يادېکه ني ټيني زې ارواښاد حقيقت سانېناکې کاندید اکاډميسين محمد صديق روحي، پوهاند محمد رحيم الهام، سرمحقق دوست شينواری او استاد پوهاند دکتور مجاور احمد زيارې زې امه نه هېواده نه ټوله علمي او ادبي- فرهنگي شخصيت نام ټينېت، ارواښادانکې کابلنه خاره کې يک ډل او گندالي مشاعرا کې (سانېنه) لقب ټينون زې گوړي زيبه کې حقيقتنه معنا لريمان.

ارواښاد محمد نواز حقيقت سانېن تانؤ آمؤکلتي ني ډل او پؤلا منزې يک بۍ ډيای او انډيواله پېده زېنټېليکونه هېل او دېس نامه پره تمانبؤوه. ارواښاد يک مشي، شو پؤت او دؤ زؤ لريمان زې تسه نه پؤتنامي عالي تحصيلات کېري تۆس او تسه نه زؤنام بي تانؤ تحصيله کې لگۍ ټينېت.

ارواښاد حقيقت سانېن نظامي رتبه يۍ سمونوال (ډگروال) او داخله اموره نه وزارت ته کې وظيفه لريمانبؤوه او زېنټېليکونه پتؤمشېلوکې لحظا ميز افغانستانه قلم ټؤپلننه رئيسه نه حيثې وظيفه اجراء کېرؤس او لو اجتماعي ټؤپلن او شورا نامه کې يک فعال فرهنگي او علمي شخصيته پېده عضويت لريمانبؤوه.

ارواښاد محمد نواز حقيقت سانېن ۱۳۹۸ سؤري فېلييه کې گزه پانه (سرطاننه) ماسؤونه ي ۱۶ مه يې، رؤڅه نه ۴ بجه يې تانؤ نانچؤ ياره ني وجه يې اتې فاني دنيا پښه همېشا شځي ايڅينه پيټؤس.

تسه نه اروا ښاد او کای نام همېشه تيبو!

استاد نور محمد غمجن پشه يۍ...

جانيس لذتي جانيس عذاب شې
قوميس خدمتي بېرو صواب شې
جانيس صفتي ناخي دباب شې
قوميس پالگي وړی حجاب شې

مصروفيت به دارايک ميسي خاطر مم استاد غمجنې اوړي تحصيلاتنا وزارتې تبديل او اطلاعات فرهنگ وزارتس مربوط راډيو افغانستان کوچه پشه يي نشرتنا مسول صفندی انتخاب بگم او استاد غمجنس عالمانه سمېنېدي امه دويه تا اله گالا جاکي نوننگي مسلکي لآم کيکالي مقرر بگا پنج وري راډيو يوبي پروگرامه پيري پشه يي پروگرامې بکار که پورا نياچس.

غمجن صاحب بو وري علمي مصروفيتيلا به دارايک بوگي علمي لړويينې کنفرانس او سمینار يلا يه کوچه پشه يي جيبي کدان او مقالا پرگاېک پشه يي ادب او فرهنگ بابته خلگني معلومات پورا کياېک. استاد علم او فرهنگس ويشني پنده بو زيات اسناد او علمي مدارک دارا گي کوتينا اوچينا کاکمان.

۱- پشه ينا محيط، جب، خلک، او کوتي شاعرنا معرفينا

۲- پشه يي شفاهي ادبياتنا متل بابته اوچان او مېنا چوتوانيا

۳- پشه يينا شفاهي ادبياتنه بابته وارني

۴- پشه يي پشتو قاموس

۵- پشه ينا جغرافيوي محيطس معرفيا

۶- پشه خيسا او رواياتيلا

۷- پشه يي ادبياتنا تاريخ

۸- غمجن صاحبس اشعرنا مجموعا انقلابي اړناميدي گي محمدزمان کلسماني کوشش پله

افغانستانس ليکوالنا اتحاديا گراي چاپ بواشي

۹- پشه يي نثريلا، مقالا، او ادبي ټوټا

۱۰- بيلا بيل وري نثريلا (پښتو جدي) دو جلد

۱۱- پښتو جيبي تحقيقي مقالا گي بيلا بيل

مجلایه چاپ بيوي شن

۱۲- فارسي نثريلا او پښتو ادبي ټوټا

۱۳- پښتو اشعرنا مجموعا

۱۴- پشه يي او نورستاني جينا تاريخ گي ۱۳۶۰ ه ش سالیس کلنۍ ناميدي نشر يايه چاپ بوا شي.

استاد غمجن بابته گي ارکاو کدمان او ليکمان گريه کم شي يونامیلا شخصيت آېک او بو وري علمي

عام ترين و مهم ترين صفت انساني بازدارنده، «صبر» است. علمای کرام می فرمایند: «صبر نسبت به ایمان مانند سر است در مقابل تن، تن بی سر بقایي ندارد و ایمان بدون صبر نیز، ارزشی نخواهد داشت.» (۴)

در حقیقت پشتوانه همه برنامه های سازنده فردی و اجتماعی، همان شکیبایی و استقامت است و اگر آن نباشد هیچ کدام از آنها به سامان نمی رسد. (۱)

از مهم ترین زمینه های درک فیض و عنایت الهی، صبر و شکیبایی است، تا جایی که ائمه اطهار (ع) به واسطه صبر، بزرگی که داشتند به مقام شامخ ولایت و امامت نایل شدند،

قرآن در این باره می فرماید: «و از آنان امامان (و پیشوایانی) قرار دادیم که به فرمان ما (مردم را) هدایت می کردند؛ چون شکیبایی نمودند ...» (۵)؛ لذا در روایات بسیاری فضیلت و ثواب بسیاری برای صبر آمده است. به عنوان نمونه به چند روایت اشاره می کنیم.

پیامبر اسلام (ص) فرمود: کسی که سه خصلت در او باشد خداوند خیر دنیا و آخرت را برای او فراهم می کند:

۱- خشنودی به مقدّرات،

۲- صبر در بلا

۳- و دعا در سختی و راحتی.

حضرت علی (ع) فرمود:

اگر در مصیبت وارد شده صبر کنی مقدّرات الهی بر تو جاری می شود و اجر خواهی بُرد و اگر بی تابی و جزع فزع کنی باز هم مقدّرات خداوند بر تو جاری می شود و گناه کار خواهی بود.

از امیر مؤمنان حضرت علی رضی الله عنه روایت شده است:

«مَنْ عَظَّمَ صَغَارَ الْمَصَائِبِ ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِكَبَارِهَا»

کسی که مصائب و سختی های کوچک را بزرگ شمارد، خداوند او را به سختی و مصائب بزرگ، مبتلا می کند.

برایش مضر و یا هلاک کننده است، نجات می دهد و از آثار خوب توجه به آن موضوع، بهره مند می سازد.

یک اصل کلی و یکی از قوانین مهم خلقت این است که غفلت از چیزی که برای سعادت دنیا و آخرت انسان مفید، لازم و ضروری باشد، انسان را دچار خسران دنیایی و یا آخرتی می کند و به همین دلیل لازم است به هر وسیله ممکن او را متوجه آن مهم کرد و غفلت او را برطرف ساخت. (۳)

عزاداری در بین اوزبیکهای افغانستان

عزاداری در اقوام و ملل گوناگون سابقه طولانی دارد. (۴) در دره زرافشان در حوالی سمرقند، نقش برجسته ای مربوط به دهه های پیش از میلاد وجود دارد که ما نمونه هایش را در کتاب محمود الکاشغری سراغ داریم.

عزاداری برای مرده گان در بین اوزبیک ها از لحظه مرگ شروع می شود لیکن کسی که عزاداری می کند با مرده چه قرابت دارد فرق می کند.

وریانتهای عزاداری نسبت به درجه قرابت مرده جدا-جدا شکل می گیرد. مثلاً: در وفات پدر، مادر، پدرکلان، مادر کلان، برادر کلان، خواهر کلان، برادر خور، خواهر خور، اولاد، شوهر، خانم، عمه، خاله، بچه کاکا، ماما و غیره خویشاوندان که ارتباط خونی دارند عزاداری نسبت به درجه اش متفاوت می باشد. در این مراسم معمولاً عزاداری با گریه آغاز می گردد در وفات پدر گریه ها نسبت به جایگاه آن از طرف فرزندان (دختر و بچه) اجرا می گردد و هر مرحله او از یک دیگر فرق می کند. مثلاً:

در بین اوزبیکها در جریان گریه ها اگر پدر را به آفتاب، کوه، تشبه کنند، مادر را به مهتاب، چشمه تشبیه می کنند. همچنان پدر کلان را به درخت کلان ریشه دار، عمه را به تمه (دروازه بند خانه) ، خاله را به گل لاله، فرزند را به گل یا که بلبل تشبیه می کنند. (۴)

همچنان توصیف آنها نیز از یک دیگر فرق می کند. مثلاً: مادر را شیر دهنده خنده روی، پدر را به کوه

استاد غمجن پشه يي فرهنگ يي ادبیس اولوالا تاداب جیکالا آس او پشه يي جب او ادبس ویشني پورا ننی او ملي بین المللي محققین اوماخذ واره کالي او اوکوته کالینې پېنني انتې علمي شواهد اومدارک لېکویا شن.

میس ادبي علمي او فرهنگي کارناما په کوچه اوټي شاعرانا او ادیبانا جوسا استعارېلا، تشبیهاته انتې بېگه فکر کېنېا میس اشعرنا سدوره تانستا نمونۍ. میس کدان او لېکنستا موټه ثاني فورمونا ټېټنې کلیمما ینا بدلني او ساده گري کوچه بو بکار لړیاگن.

پشه يي فرهنگس واړني پراخي او پوراڼني انتې میس مه ملي لمنا لوشې کوچه یو به ضروري با یاگم گي مېم وطن او ولسس علمي، سیاسي، اجتماعي، جوړپني او پوړا پینۍ پندې کوچه عالمان،استاذان،لیکوال او شاعران،فرهنگیان او مولیکالي نپایدې پوریوې ارزشت داریاگن استاد نور محمد غمجن تمیل کابل پوهنتون جب او ادبیات تنا پوهنتون پښتو ونټېس ادبي متونس مولیکالا مدرس استاد آپک او مه پوهنتونس محصله انتې مولوي عبدالحمید مومندس کلاسېک اشعر بوبکار میتود پله تدریس کیایک پشه يي،پشتو،شعرداوړتیا،پشتو،پشه يي جبیدې علمي تاریخي،فرهنگي، او ادبي او وري بیلا بیل ونټه مطالب او او مقالا لیکویا گي کوتي کوتیا چاپ او ونټن بیوي شن تانک وري علمي لمیلا یه او شټه تانک پشه يي جب او ادبس ویشني او پراخي او وړه انتې پشه يي جب او ادبس پېننې لآم انتې میس بوکو ششیدي دومنگل پانا ۱۳۶۰ ه ش ساله راډیو افغانستان کوچه مېسي گرای پشه يي نشرات انجوبن گورپگن گي مم الې گالایه ملتنا ډو او بلد بگم مم مه گالایه کوچه ننگرهار ولایت پوهنتون کوچه وظیفا داراگم او ننگرهار پوهنتون شرالطینا نا برابري او جنگ جگړایه گرای کابیلگه کابل پوهنتونیکه انتقال بوا آپک، کودنگه نوننگا لشچالین بیک خدای حاضر بو زیات خوشحال بیک یو مي خاطري گې راډیو افغانستان کوچه پشه يي پروگرام نوننگا انجویوۍ او مه پروگرام کیولا ترتیب او تنظیم بو مشکل او بیگه شړه پولېگس امکانتې کم او استاد بو وري علم

کارنامۍ امنې روب او سورن اوتا خزانا پېري اوړیویا گي یاده کېگس وړې خو امه کدناس او لېکنېس دمونستا چوټیگمان او اخري یاده کیني انخول کاگمان گي استاد بوگن او ناموتا شخصیت او خلکه کوچه بو محبوبیت داراپک، تانک دوستان او انډیوالنه داوړیتا ارکي پله بوبکار چلند او مخچولا کیا پک وار نوبت اوسنجش پله اغت کده گاېک ، بوکوشش کیایک گي دوستان او انډیوالینه مینا او خوشالي بل پرمیلدې نفاق کینا او کدورت گۍ پورا به یاده کیني کمكان مچي اورگایک هیچ کینا اړي جاي نه داراپک بي تعصب انسان آپک ارکيس خپگان شړه خپا بگاېک کودن گي کوتي دوستي خپا او پریشان تياي بوخپا او غمجن بگاېک یومي مانایدې گي ارکيس غمه غمجن آپک میس کردار گفتري او انساني مناسبتې قدر او یاده کېگس وړي شن خو افسوس یوگي انسان پیدا مرگیدي محکوم آس خو تعجیس وړي یوگي استاد ۱۳۲۶ ه ش سالس ۲۴ جوزا یه دنیا یگه انچیا چالیوا یعنې اوبجوا اس او ۱۳۶۱ ه ش سالس ۲۴ جوزا یه پچېل مه فاني دنیاتي انچیا ملیویا او کابل مرجان ټپایه پویگه سپارن بوا اس.

(روحي شاد تيان)

بررسی رسم عزاداری در بین...

این مصیبت نیست ، بلکه برای تو رحمتی و نعمتی است ؛ اما اگر مرگ او تو را پند نداده و از گناهت دور نکرده و به پروردگارت نزدیک نساخته باشد ، مصیبتِ سخت دلی تو بزرگتر از مصیبتِ مرگ میّت توست؛ اگر پروردگارت را بشناسی.

بی گمان یکی از خصلت ها و فضیلت های انسانی تحمل و بردباری بر مشکلات و سختی هایی است، که از هر سوی به انسان هجوم می آورد.

انسان زمانی می تواند در برابر سختی ها و مصیبت ها، خود را استوار نماید و با هر مصیبتی جزع و فزع نکند که از خصلت صبر برخوردار باشد.این خصلت در آموزه های قرآنی به عنوان یکی از برترین فضایل انسانی شمرده شده و دارنده‌گانش به بزرگی ستوده و تکریم شده اند.

مراد از «بزرگ شمردن» در این روایت، ناشکری کردن و صبر لازم را نداشتن است؛ در واقع این روایت، تذکری است بر رعایت صبر و دوری از جزع و فزع بیش از حد.(۲)

یکی از افراد خاندان رسول خدا صلی الله علیه و آله در گذشت . زن ها جمع شده و بر او می گریستند ؛ که عمر برخاست و آنان را از گریستن نهی کرد و شروع به متفرّق کردن آنها نمود . رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود : ای عمر! رهایشان کن ؛ که چشم، اشکبار است و دل، مصیبت دیده و داغشان، تازه می باشد.

تعریف لغوی «عزا» عَزَى (عَزاء): تسلی دادن، آرامش یافتن، خود را تسلی دادن.

عَزَى: دلداری دادن، تسلیت گفتن به کسی (به سبب درگذشت کسی یا فقدان چیزی)، همدردی کردن با کسی، ابراز همدردی کردن کسی مثلا با بازماندگان میتی.

تَعَزَى: صبر اختیار کردن؛ ... تَعَزَى عن: خود را تسلی دادن در امر ناگواری.

اتَعَزَى ب: خود را تسلی دادن با ...، تسکین یافتن در...

عَزاء: سنگینی، وقار، متانت، تسلی، آرامش، تسلیت، غمگساری، دلداری، مراسم عزاداری.

و در اصطلاح: عَزاداری، مجموعهٔ آداب، سنتها و آیینهایی که در غم ازدست‌دادن عزیزان خانواده یا برخی اولیا صورت می‌گیرد

عزاداری یا سوگواری به مراسمی آیینی گفته می‌شود که به یادبود فرد درگذشته و به منظور صبر بر مصیبت وارد شده برگزار می‌شود.

عزاداری از مقوله یاد و ذکر است. یاد کسی که به مصیبتی دچار شده است و یاد کسی که به علل طبیعی یا غیرطبیعی از قبیل قتل، حادثه و امثال این‌ها از دنیا رفته است.

شکی نیست، که انسان موجودی است که طبیعتا فراموش‌کار است و نسبت به چیزهایی که توجه به آن‌ها برایش مفید است، دچار غفلت می‌شود. در این مواقع یادآوری آن مورد انسان را از ابتلا به حوادثی که

محبت، برادر خورد را به بلبل شوخ، خواهر خورد را همراز، پدر کلان را به فرشته خانه توصیف می کنند.

موضوع دایره گریه ها فراخ است.

مثلا: گریه کننده از تجربه های که از متوفی آموخته بود و شخصیتی که او در خانواده داشت افاده می کند. اگر شوهر بیمیرد خانم با کلمه «واتوره ام» و اگر خانم بمیرد شوهر با کلمه «وا گلیم» یا وا اوییم و به خویش قوم با کلمه جگرم گریه های خود را اظهار می کند.

در این جا من به چند قطعه شید چهار بیتی اشاره می کنم:

آرقم ده گی یوکسک تاغیم

آنه جانم قیده سیز

باغیم ده گی گل چمنیم

قبله گاه هیم قیده سیز

در جریان گریه وفات پدر موقف آن در خانواده، سرپرستی او ، غمخوار بودن او، پشتوانه و حمایه گر بودن او به زبان گرفته می شود.

چونکه انسانها در حین پیدایش اولا از پشت کمر پدر به رحم مادر انتقال می یابد بعد از الله متعال پدران مقدس ترین کس شمرده شده از این لحاظ از احترام بالای برخوردار است.

احترام پدر در بین مردم به حدی جای گاه بالا دارد که حتا در بین اوزبیکها در اطاق در جای که پدر نشستہ باشد، کسی دیگری نمی شیند. بنا بر این باور ها در جریان گریه ها پدر را «قبله گاهیم» گفته بزرگ می شمارند

معمولا پدران سرپرستی فامیل را از هر لحاظ (مادی و معنوی) به دوش می کشید طبعاً بعد از وفات او اولاد هایش به مشکل مواجه می شود.

حتا در بعض فامیل ها همان روز وفات پدر هم نبود آن حس می شود. بناء این حس و مشکلات را در گریه های خود به تصویر می کشند.

مثلا: باشیده گی پاسبانی، آلدیده گی سربانی. از این لحاظ فامیل های که پدرشان وفات نموده به قلعه که سقف آن ویران شده باشد قیاس می گردد.

... ادامه دارد

تفکر

TAFAKKUR
MONTHLY

د ورونو قومونو د ژبو او ادبیاتو انستیتوت علمي- څېړنیزه، ادبي او فرهنګي میاشتني جریده

مسئول مدیر: څېړندوی شریف الله سانېن

مهمتم: څېړنپوهه عاطفه نورستانی

کتنپلاوی: څېړنپوهه خیرمحمد حیدري، څېړنوال عبدالمجید ندیم، څېړندوی فریدالله فرحان،

څېړندوی شریف الله سانېن، څېړندوی نوریاغدي نور

کمپوز او ډیزاین: ش. سانېن

د اړیکې شمېره: ۰۷۷۷۴۶۶۱۱۷

برېښنالیک: Informationasakabul@gmail.com

په دې جریده کې له سرلیکنې پرته، د نورو لیکنو سپیناوی په خپله د لیکوالو په غاړه دی.

اکاډمی علوم افغانستان

معاونیت علوم بشری

مرکز زبانها و ادبیات

انستیتوت زبانها و ادبیات اقوام برادر

مدیریت جریده تفکر

آدرس: اکاډمی علوم، انستیتوت زبانها و ادبیات اقوام برادر،

مدیریت جریده تفکر، شهرنو، کابل- افغانستان

تفکر میاشتنی

۱۴۰۳ ل. کال زمري- وري (اسد- سنبله)،

پرله پسې (۱۴۲- ۱۴۳ه) گڼه،

(۵- ۶ه) گڼه،

څلورم مخ،

بررسی رسم عزاداری در بین اوزبیکهای افغانستان (۱)

معاون سرمحقق عبدالمجید ندیم

مقدمه

آداب و رسوم سنتی مسلمانان، یادمانی از هزاره‌های دور است، که بخشی از فرهنگ ملل اسلامی را تشکیل می‌دهند. مسلمانان همواره تلاش کردند تا با شناخت و آگاهی از این فرهنگ، پایه‌های آرمانی را بر ارزش‌های فرهنگی و انسانی خود استوار و آینده درخشانی را منعکس کنند.

مسلمانان با انگیزه‌های گوناگون مراسم شادی و غم و آیین‌های ویژه سازگار با زنده‌گی طبیعی خود ترتیب می‌دادند، تا بیشتر گرد هم بیایند و به همبستگی بیشتری دست یابند و جامعه‌ای توانمند و پویا داشته باشند. بدین ترتیب مسلمانان، آیین‌های کهن خود را در دوره‌های مختلف تاریخی حفظ کرده‌اند.

در این بین تنها برخی از سنت‌ها که به دلایلی مقبول جامعه نبود، به تدریج کمرنگ و محو شد، اما تعداد دیگری از آیین‌ها با ابداع و ابتکار مسلمانان، متناسب با وضعیت روز جامعه، تغییرهایی در آن ایجاد شد و پا برجا ماند.

در سفرنامه‌ها نیز این مراسم به شکل‌های مختلف بازتاب داشته است. برخی مراسم به منظور شور و شغف و شادی خوشحالی مانند: مراسم عروسی، مراسم موسمی و میله‌ها و برخی به قصد سوگواری و عزاداری مانند: مراسم مریضی و مرده داری برخی دیگر هم به صورت مذهبی و دینی می‌باشد، که برگرفته از سنت‌های دینی؛ فرهنگی، اجتماعی بوده برگزار می‌شده است.

در ادامه به این موارد من فقط به مراسم عزاداری می‌پردازم.

در زنده‌گی فردی و اجتماعی هر ملتی رسم و رسومات حائز اهمیت هستند برفرهنگ، اخلاق، عادات و عقاید مذهبی، اعتقادات ذهنی، طرز زنده‌گی و

استاد نور محمد غمجن پشه یی فرهنگ او ادبس پت وار جیکالا نامیلا

پشه یی

څېړنوال عبدالملک لاموال

گور یابنچ اومه بکار ادبي مولېنېس قدرت او توان ميس قدرتي او الهامي وټټی. آیک.

استاد وطن او ولس پله میناس احساس پله ګي اړیدي ملتنا داراپک یار خطاب کڅاپک قوم او ولسس ابادي او ارامیا یو تانک جانستا ارامي او خوشالي احساس کڅاپک، وحدت او اتفاق پله بو زیات مینا او الخا داراپک، نفاق، بدبیني او ممره اوداي زیات نفرت داراپک، انسانی. زندګیس جوپني خاتري وحدت او ایګري ميس کیولوالا هدف او ارماني آپک، ګي ميس هدف او ارمان انتې پولک خاترې ميس شعرستا ابګه ونټه تانک اړستا احساس اوباسه انخول کنوی. شې.

کاوکاو شادی شن میمه اتفاق
چېکه لېبن بیاګن مه اتفاق کوچه
کاوکاو غمي یا زخمي شن
یاته لاره کوچه یایي نفاق کوچه
دولت شې خلګنا اتفاق کوچه
اڅپمه خوارتي ګي تي نفاق کوچه

غمجن صاحب وطنس شاعري آپک، تانوک وطنس زندګي او رنگي احساس کڅاپک، وطنس درده درمند آپک اوبو خو اي حقيقت به شي ګي وطن پله مینا یا حب الوطني اي بين الاقوامي اصطلاح به شي، ګي ارکوتي وطن او قوم پله تعلق دارا او یو اي فطري عمل شې، ګي ارکوتي زیروح او خاصکر انسنس فطرتاً یو اېرېک زندګیس اي لازمي وانټ بابن گوريا، ارکمي تانک وطن او

اما ادبي فرهنگي اسلاف مشاهير يا نا موتي شخصيتيلا ينا نامستا ياد اوتازا کيني او مينا فن، او زندګیستا کوچه بو اوړي پوپړايه کوچه جاګی. کښ او مينا علمي ادبي او فرهنگي لمنستا ينا وارنیا ګي کښ اومه جوپيتا ياده کښ گوراګن بو وړی او جا يه لآم شې يو مي ماناېدي ګی نوننګي او بووګريوي نسله اېته نيایدي پورپوي ارزشيلاینې متوجی کيړي ګي، مه مولیکالي ادبيان، شاعراننا پیغام، فکر او شاعرستا دنياس خزانايه کوچه جای دارياګن.

مه مولیکالي شاعران او ادبينا پیغام کوچه مينا، محبت، خلوص، آرامی، نیک بختي شیم او صلحه اوتا گزراس اېرايګي تکا وې ميسي خاطرې بايد نوننګي نسل مينا مه جوپوا مرام انتې بیګه لآم کن، او مينا مه ارزشيل ينا ننگا اورا شوالي انتې فعال وانټ گورن.

امه ناموتي علما او مولیکالي شخصيتيلا يه کوچاي بو منوا شخصيت مولیکا لا نور محمد غمجن تمیل استاد د بابت به اوچان کاګمان او ميس اېته ارزشوالي کارناميناګي علم او فرهنگس وېشنې او خاصکر پشه يي جب او فرهنگس پت وار جبک دپتای ميس اړېدي اوتړيدي مونده پوليو یاشن او امنې تاريخس سورن اوتي پتايه اوړيويا شن اگر که استاد نورمحمد غمجن تمیل بابت به محمد زمان کلماي او وري پشه يي ادبا او شاعر نه ګرای ميس ادبي او فرهنگي کار نامايه بابت به اوچان او ياده کېک بواشي خو مم به لازم با یاګم ګي

تفکر جريدا گې اي علمي او اکاډمېک جوسا دارا مه حقدار استاد بابته ياده کېني کم گرچي استادس علمي او فرهنگي اجتماعي زندگي بابته بايد کتابيلا لېکن گوراگن خويو گي مه تفکر اخبار کوچه بيلا بيل جبه دی نشرات با او پشه يي جبيس ونټه يومه بناشي گي غمجن استاد بابته موټا ياده کېني کاکمان.

مرحوم نور محمد غمجن تميل مولانا يار محمد تملس پوله ۱۳۲۶ ه ، ش ساله جوزا ميس ۲۴ منگل الينگار ولسوالي نورلام صاحب درا وت لامه دنيايکه انچيا چاليويا شن.

ميس پړوايي يگان سنگر ابتدائي دورا او دواي منگلي فراغت د پت ننگرهار درالمعلين او گر کابل پوهنتون ادبيات او بشري علومنا فاکولتا د پت اوټي تعليم انتي هندوستان الباد پوهنتون انتي دولت گراي معرفي بوا آس اوله اوټي علمي درجا اوپړيايگه جانه پولوی شي يو گه بکار استعداد دارابک هندوستان پوهنتون ډشټه گرې گراي شلېک ذراي مډال دېن بوا آس غمجن صاحب سوم پريخ کوچاي آس تاتيا پشه يي جب او آيستا جبه او غاني يا پښتو يعني آبه پشتون تعيار آيچ خو استاد پشه يي جبدي اوړتا ، پشتو ، دري ، عربي ، انگليسی ، هندي ، سانسگرت جبه شره به مولياېک پشه يي او پښتو جبه دي علمي مقالا ، مطالب او ميخول سولوني بيلا بيل مفهوم او محتوا يه پله اشعار ليکېگاپک گي اړېک او پړک پله ميس ملي احساسات او عواظفي کوچي تارۍ پيړي لشن گوريا پنج وطن او ولس پله مينا او محبت دارېک پله ميس اشعري بو ارزش او نپايدي پورېوی باېن گوراگن ، وري علمي او ادبي او فرهنگي لميلا يه کويکه پښتو او پشه يي جبدي بو اعلا شعري واجه ټيک زمزما کېوباشن ، گي اما ملي ادب کوچه بې مثال جاي او مقام داريانگن گي وطن او ولس پله مينا او عشقس اوړې جذبا کوچي موجود او لشن گوراگن.

امه ميس اشعره کوچه انخول ټون اوجای لشتا با گمان گي امکان دارا ميس بکار مطالعا او گمبري مشاهد تنا انجويना تيت گي غمجن صاحبس اونشاري قابليت او مولينيا کوچۍ معلوم بگا استاد اما جامعاس مولیکالا او بکار ناميلا شاعر آېک جامعاس رنگي ، آوازي او اېسه شخصيت آېک گي چکه انساني دنيا انتې شيم ، صلو آرامي ، او خوشحالي اېراېک ، ميس ارکوتي کدنا او اشعره کوچه ، جامعاس علمي ، فرهنگي ، سياسي او ډله يي ارزشيلا ته وي آېنج ميس شاعرستا ای خوابا يو آېک گي ميس ارکوتي شعرستا کوچه نونگا خيال ، نونگا فکر ، نوننگي کليما او الفاظ ، نونگا مضمون او نونگي انداز کوچي تارۍ پېري لشن

ولس پله اړيدي مينا دارا ، ننگ او خدمت کيگي جاني شره فرض باېگي گي يو جايه او انساني عمل استاد غمجنس راستي او انساني ضمير کوچه يو حب الوطني احساس حقيقي پېري موشټنن بوا آېک.

حديس شريف کوچه اېوا شي (حب ابواطن من الايمان) غمجن استادس کردار ، او گفتار اودای يو تارۍ بگايک گي ميو وطن او ولس پله مينا ، اخلاقيات ، وطنيت ، قوميت او وري بو اجتماعي موضوعات پله ارتباط دارابک، تميل صاحب اوده ولس او قوم پله میناس اېړېک ، خلوص ، نیک بختي ، او پورا پېکس مرام اودای آېک ، انساني زندگي کوچه صلو او شيم ، ابادي ، پورا پېني او بېگه جوپنېس استه کوچ کيني ، ممر او جنگ جگړا ، خېگان اوداي چوټني انتې دوعاس استه ولس او قومستا انتې خدای (ج) درباريگه اوټي او وطن کوچه خير او فلاح شيم او ارام زندگي کېگس اېړايگي کياېک اوتانوک خيرستا خلگنا او ولسيلاينا خيرستا کوچه اېړياېک شر اونابني دېړياېک گي ميس دوعاېستا ايگه شعر ستا کوتي ډنگايه يه ټون او چېگمان:

تاگي يو جهان شي ، يو زمين تي يو زمان
نامـــــي افغانســـــتان
بوگي وطني شن خای نعمتی شن
نه برابري وارستی جي قربان
نامـــــي افغانســـــتان
اردارې طلاشي، ارگلي شفا شي
ارباغي جنت مه بيان ای گلي خزان
نامـــــي افغانســـــتان
تېنه خدمته تيار وبلو دواس آن بيدار
زېـــــو،ورک، گن و چنـــــي و جوانان
نامـــــي افغانســـــتان
تميل پيړی نامي اوړي تاې اسمان
نامـــــي افغانســـــتان

استاذ نور محمد غمجن وطن ولس او قومستا غمه غمجن آېک ميسي خاتري جاني شره نامستا او شټه غمجن صبر او حوصلاس بو گرستا انتې تميل جېوی آيک تانوک قوم او خلگه انتې بصيرتس انچ او نظري دارابک ميس باطني قفس کوچه مينا او انساني رحمس واجه ټېک ورچوي انساننا بيدارستا عاملي آېچ قوم او ولسس خدمتي ثواب او جان جاني بومج او عذاب بياېک گۍ يه بابته به ميس اشعره کوچاي بو مانايدي پوريوی ايگه شعرستا انخول پريگمان: ...

صـــــ

جامعة آنها بسيار اثر ميگذارد.

در پیشرفت و رفاه و یا به عکس در انحطاط و رخوت هر ملتي اثرات رسم و رسومات مشهود است و براي اينکه جامعه قالب جديدي بگيرد، ناگزير از کانالهاي اصلاحي اين آداب و رسوم عبور نمايند.

در هر جامعه يی، هم آداب و رسوم مفيد وجود دارد، هم آداب و رسوم مضر- و آسيبرسان. در میان ملتهاي پیشرفته و توسعه یافته آداب و رسومات خوب بسيار زيادند و رسومات غلط کم، اما عکس چنين حالي در اقوام وملتهاي رو به انحطاط و عقبمانده، رسومات غلط به وفور وجود دارد و رسومات خوب همچون سوزن در انبار کاه و بسيار اندکند.

پیشرفت ملت و بهبودي و ترقي جامعه مستلزم آن است که با تغيير اوضاع زمانه و روزگار، آداب و رسوم هم دچار تغيير و تحول شوند و آداب و رسوم غلط ترك و آداب و رسومات پسندیده جایگزین شوند و ملتهايي که براساس اين اصول عمل نميکنند و به دليل جهالت و سنت پسندي و تنگ نظري خود، چشم عقل را بر روي آداب و رسوم غلط ميبنند و کورکورانه دنباله روي سنت هستند، خود موانعي براي پیشرفت و اصلاح جامعه خویش به وجود میآورند و آینده خود را تاريکتر ميکنند.

اگرچه آداب و رسوم مغاير با قوانين شرعی هستند، اما افراد آنها را به عنوان قانون در نظر گرفته و اجرا ميکنند و حتي از قانون هم سختتر نسبت به آنها مقيد و معتقد هستند. اينگونه رسوم در بين اوزبیکها هم به وفور يافت می شود، اما با پیشرفت علوم اسلامی اکثر آن رسومات که با شريعت مغاير بودند آنها را علما از بين بردند. مانند: چنگ زدن به چهره، پاره کردن لباس، استعمال الفاظ کفرآمیز، خيرات های بی موقع و غيره.

هدف و مبرمیت

هدف از اين مقاله علمی تحقیقی شناسایی بخشی از رسم عزا داری و مراحل مختلف آن در بين اوزبیکها بوده تا از اين طريق ما توانيم ويژه گی های مخصوص هر قوم افغانستان را به تصوير کشيده به ديگران معرفی کنيم. چون افغانستان کشوری است متشکل از اقوام مختلف و هر قوم از خود ويژه گی های خاص دارد.

میتود تحقیق

این مقاله به شیوه کتابخانه یی و ساحوی تکمیل شده است.

سوالات تحقیق

۱- معنای لغوی و اصطلاحی عزا چیست؟

۲- آیا عزاداری که بين مسلمانان رایج است در اسلام همه آنها جواز دارد؟

۳- صبر در مصیبت وارد شده چه مزایایی دارد؟

۴- آیا عزاداری که مخالف دین مبین اسلام است در بين اوزبیکها تا الحال مروج است؟

۵- فواید صبر چه است؟

اصل مطلب

علمای دین در معنای تسلیت دادن فرموده اند :

اگر مرگ این میت تو را به پروردگارت نزدیک یا از گناهت دور کرده باشد، ...

صـــــ